

melyek a konkrét társadalmi, illetve történeti ismeretek nélkül kiüresednek. Erre kitűnő példaként szolgálhat az utolsó, Nyíri Kristóf munkásságát elemző fejezet tézise (179.): „*Józan és hasznos módszertani követelmény a szociológiailag inspirált magyarázatokkal és értelmezésekkel szemben, hogy megfelelően komplexek legyenek. A komplexitás követelménye ebben a tekintetben annyit tesz, hogy az értelmezésnek mindazon tényezőket tekintetbe kell vennie, amelyek relevánsnak tekinthetők egy koherens és plauzibilis olvasat számára. Ebben a fejezetben azt mutatom meg, hogy Nyíri Kristóf műve, ha teljességében olvassuk, megfelel ennek az elvárásnak.*”

A naív olvasó elsőre csak annak komplex magyarázatát veszi észre, hogy egy szociológiailag inspirált filozófiai munkának kellően komplexnek kell lennie, hogy aztán azt újra

rekonstruálva még komplexebb szövegghalmazt kapjunk. Arról, hogy egy fogalmi magyarázattal szemben egyéb elvárásokat is támaszthatunk, nem szól a szöveg.

Ennek ellenére a kötet hasznos a hazai filozófiatörténet megértése kapcsán. Demeter nehéz feladata ellenére igyekszik fogalmi elemzését adni a Lukács-hagyatékna a hazai filozófia történetében. A kötet érdekes lehet azok számára, akik kiemelten foglalkoznak Lukács esztétikaelméletével, illetve azzal, hogy Lukács számára miért az esztétikai az, ami elsődleges szerepet élvez a megismerés többi formájával szemben. (*Demeter Tamás: A szociológizáló hagyomány A 20. századi magyar filozófia főárama. Bp.: Századvég, 2011. 214 p.*)

Forgács Gábor

PhD, BME Filozófia és Tudománytörténet Tanszék

Nőírók és író nők

A *Nyugat* alapításának 100. évfordulója és a nők helyzetének bemutatása iránti intellektuális kíváncsiság és elkötelezettség indokolhatta Borgos Anna és Szilágyi Judit kötetének megírását. A 2011-ben megjelent könyv címe *Nőírók és író nők* egyszerre szűkebb és tágabb értelemben is sokat elárul mindazokról a problémákról, amelyekkel a *Nyugat*-ba író nők szembesültek, mind pedig a könyv módszertanáról is. Ez, ahogy azt az alcím külön is kiemeli (*Irodalmi és női szerepek a Nyugatban*), a kötet legfőbb alapelve: a szerepek vizsgálata. Egyrészt és elsősorban a női szerepeké, az írónői és nőírói pozíció között lévő, a hatalom és az autonómia fogalmai által nagyban meghatározott különbség feltérképezése a kötet célja, de ugyanígy vizsgálja az irodalmi szerepeket is, melyek itt szorosan összefonódnak a nemi szerepekkel.

Ám Borgos és Szilágyi nemcsak a nyugatos nők pozícióit vizsgálja, hanem legalább ennyire a férfiak szerepét is, még ha ez sok helyen nem is kerül feltétlenül explicit kimondásra. Ez a vizsgálat elkerülhetetlen, mivel a férfiak szerepeinek megismerése és megértése sok mindenben magyarázza a női szerepek alakulását is.

A fentebb leírtakból minden bizonnyal egyértelműen kiderül, hogy a kötet nagyban használja a különféle genderelméletek problémafelvetéseit és következtetéseit, ám ezeket mindig közvetett és erősen alkalmazott módon teszi, ilyen irányú közvetett hivatkozások a lehető legritkábban találhatóak a kötetben. Ám ez önmagában egyáltalán nem problematikus dolog, különösen, hogy ezáltal a szöveg is jóval könnyebben olvasható. Az olvashóság mellett fontos szempont, hogy így talán a széles szakmai olvasóközönséget is jobban meg lehet nyerni, és ezáltal némi esély adód-

hat arra, hogy a nyugatos női írók az irodalmi kánon részévé váljanak.

A kötet felépítése nagyon tudatos és precíz, a nagy lélegzetvételi, minden, a téma iránt érdeklődő számára ajánlott áttekintő bevezetést tíz fejezet követi, melyek egy-egy író nő életpályáját feldolgozó esettanulmányok, szinte kismonográfiák. Ezek részben kronológiai, részben pedig egy elméleti rendszer szerint vannak elrendezve. Kaffka Margit, a talán legjelentősebb író kezd a sort, de a kötet elején található a vele jó barátságban lévő Lesznai Annáról vagy a Török Sophie-ról szóló fejezet is. Ezek után a kötet közepén-második felében öt, szinte teljesen elfelejtett alkotó (Reichard Piroska, Bohuniczky Szefi, Gyulai Márta, Kovács Mária és Kosáryné Réz Lola) következik, végül pedig a Kádár Erzsébettről szóló fejezet zárja a könyvet, akit mint a legmélthatlanabbul elfeledett, kis mennyiségű, de nagyon erős művekkel bíró írókat mutatják be. (Kádár életművének felfedezése és megismerése e szöveg szerzőire is komoly hatást gyakorolt.) A mintegy húszoldalas bevezető tanulmány egyszerre ad áttekintést a korról és a nők, a női pozíciók helyzetéről a *Nyugat*-ban és a korban, vázolja a kötet alapkérdéseit, és mutat egy központi irányvonalat, amelyre a konkrét tanulmányok illeszkednek, illetve amihez képest akár új irányokat is nyithatnak. E szerint az itt tárgyalt mintegy harminc év a női írók felfutásának és emancipációjának kora, melyet a kvantitatív statisztikákkal és a szerepmodellek megváltozásával is bizonyítanak a szerzők. (A századfordulón Kaffkák egyik irodalmár rokona még így ír Margit anyjának a lánya verseiről: „*Nem rosszak a lányod versei, hügom, sőt szépek és egész jók. De hát minek írni egy nőnek? [...] kár volna, ha a lánya nem a főzőkanál mellett maradna meg. Még az is kár, hogy tanítónő lesz.*”

A kötet nagyon tudatos felépítése érdekes kontrasztban áll azzal, hogy a kor, a *Nyugat* kritikusi sokszor épp a szerkesztettség hiányát kéri számon, toposz-szerű módon az írónőkön. „*A belső koncentrációra való képesség, amely az író-férfiban, ha igazán tehetséges, mindig megvan, az író-nőkből csaknem teljesen hiányzik. Ezért az író nő munkájában mindig van valami dilettáns-szerűség...*” – írja Schöpfung Aladár 1910-ben. Ez az attitűd a korabeli női képzőművészekkel kapcsolatos attitűdökben is gyakran megjelenik. Jellemző a festőként is alkotó Kádár Erzsébet fontos novellája, a *Csók és festék*, melyben az erősen önéletrajzi ihletettségű, festőként dolgozó főszereplő figuráját, Máriát szeretője csak mint nőt, de nem mint művészt tudja értékelni. Ám hasonló tendencia, a nőknek a *nőiesnek* mondott műfajokba, témákba való szorítása (ahogy ez más művészeti területen is megjelenik, miként erre rövidesen példát is hozunk –, úgy a Nyugatban például azzal, hogy az írónők kritikusként döntő többségben nők által írt könyveket kapnak recenzálásra, és csak a legkritikább esetben nagyobb lélegzetvételi témákat (kivétel Reichard Piroska *Babitsról* és Janus Pannoniusról írt tanulmánya).

A 20. század elején óriási változások zajlottak a nők társadalmi helyzetében, amelyek az alapvető jogok szintjén az egész női társadalomról szóltak, azonban az előtérben még is csak a képzett, intellektuális és emberi jogi igényekkel fellépő nők álltak. Erre a változásra a férfiak általában értetlenül reagáltak, sokszor veszélyhelyzetként értelmezve az új helyzetet. A képzőművészet területéről származó század eleji idézettel kívánjuk szemléltetni a nők másodrangú, a patriarchális társadalom által lekezelt helyzetét: Szinyei-Merse Pál 1913-ban egy körkérdésre a következő választ adta: „*A nő karaktere alá van rendelve*

a férfinak és legtöbbje sohasem tudhat valami grandiózusat produkálni. [...] Elismerem, hogy ügyesek a nők, megvan az érzékük sokféle finomsághoz, de hiányzik a hím ő karaktere: az alkotó, a teremtő, nagy teljes erő, amivel egyedül lehet csak abszolútbecsü művet alkotni.”

Borgos és Szilágyi könyvének egyik legérdekesebb gondolatmenete a női írók és a nyugatos férfiak viszonyának vizsgálata. Jól látható, hogy az irodalmi és a magánélet elválasztása még a tiszta esztétikát olyan magasra helyező Nyugatnál sem működhetett. Ennek a legnevesebb példája Török Sophie esete, akinek írói megítélésében, ha nem is feltétlenül közvetve, de nagy szerepet játszott, hogy Babits Mihály volt a férje. Az ebből a pozícióból adódó lehetőségeket és hatalmat pedig láthatóan Török Sophie sem habozott kihasználni, miközben folyamatosan reflektált is furcsa, kettős helyzetére. Török Sophie speciális helyzetéről – miként Karinthy Frigyes és Kosztolányi Dezső feleségéről: Harmos Ilonáról és Böhm Arankáról – átfogó képet nyújt Borgos Anna 2007-ben megjelent könyve (*Portrék a másikeről – Alkotónők és alkotótársak a múlt századelőn*, Budapest: Noran). A kötet alapján a legszerteágazóbb kapcsolatú nyugatos férfi mégis a nagyhatalmú szerkesztő, Osvát Ernő volt, akinek az itt tárgyalt tíz író nő nem kis részével volt valamiféle (szerelmi, szoros baráti) kapcsolata. (Jellemző, hogy miközben Reichard Piroska dokumentálja Osvát utolsó hónapjait, az az öngyilkossága előtti utolsó percében Gyulai Mártának ír szerelmes levelet.)

A könyv egyik legnagyobb erénye a gondos kutatómunka, amit a szinte teljesen elfeledett életművek kapcsán visz végbe. Ennek eredményei mélyen beleépülnek a szövegekbe, sok szövegrészletet, képet adnak hozzá. Minden bizonnyal nem egy író nő pályájának

megrajzolása e nélkül lehetetlen is lett volna. Szerencsére ezeknek a nagyszámú hivatkozásai az egyes fejezetek végén kerülnek lábjegyzetelésre, így lehetővé teszik a folyamatos olvasást is. (Kár, hogy éppen az utolsó fejezet utolsó lábjegyzete maradt el.) Külön öröm a mélyebben nem tárgyalt, de a *Nyugat*-ban sokat publikáló nők részletes statisztikája és bibliográfiája a kötet végén.

Felvetődik a kérdés, hogy kiknek szól a kötet? A nagy kutatások sok új információt jelentenek az irodalmároknak, ám a precízen megrajzolt korszokok és a ma is aktuális problémák, illetve a kellemes stílus tágabb közönség számára is érdekessé teheti a könyvet. A kötet összességében a „nagy *Nyugat*-történet” speciális szemszögből történő újraolvasása alapvetően irodalmi szempontokból, de erős hangsúlyt fektetve a női (és férfi) pozíciók megnyilvánulására és hatásaira. Emellett olyan író nőket helyez a közbeszédbe, akiknek a kánonból való kiesése nem feltétlenül csak az esztétikai minőségüknek, hanem éppen a nőiségüknek és az erre irányuló közvetett elnyomásnak is köszönhető. Borgos és Szilágyi munkája ennek feltárásához is bőven nyújt muníciót a téma iránt érdeklődőknek. Aki pedig szeretné elolvasni a nyugatos nők bármely munkáját, és eddig nem járt nagy sikerrel, annak ma már egyszerű dolga van, mivel a *Nyugat* összes száma digitalizált formában hozzáférhető az Országos Széchényi Könyvtár Elektronikus Periodika Adatbázis Archívumában: <http://epa.oszk.hu>. (*Borgos Anna – Szilágyi Judit: Nőírók és író nők – Irodalmi és női szerepek a Nyugatban*. Budapest: Noran Kiadó, 2011, 484 p.)

Nagy Beáta

szociológus, Budapesti Corvinus Egyetem

Nagy Kristóf

egyetemi hallgató, ELTE